

ЧЕРВОНЕ Й БІЛЕ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Микола ВЕРБОВИЙ
м. Кривий Ріг

Чи ж романтик Рильський!
Ні, таки неокласик, неокласик і неокласик!
(Ф. Якубовський)

ОДНИМ із напрочуд цікавих та значеннєво важливих елементів європейської культури є образ диявола. Багата культурна традиція (як фольклорна, так і книжна), пов'язана з цим персонажем, дозволяє художнику, відповідно до розуміння проблем внутрішнього або зовнішнього життя, досить вільно наświetлювати характер диявола.

Не випадковим, на наш погляд, є те, що в обох виданнях збірки М. Рильського «Під осінніми зорями» (1918, 1926 рр.) зустрічаємося з сатаною (дияволом). У вірші «Сьогодні був у мене сатана» диявол, як годиться, має чорне обличчя й залишає героя, щойно у «вікна глянув досвіток блідий». Ці риси, звичайно ж, характерні й для українського фольклору, проте сатана у М. Рильського вочевидь не народного походження: «Моя душа для його не потрібна», при цьому наголошено, що душа ліричного героя «Занадто сукопийна і ясна, // До місяця осіннього подібна». Зіставлення душі й місяця, гадаємо, маніфестує порозуміння, «гармонію» між оповідачем та дияволом (до речі, у народній культурі словом *ночник* означають і місяць (П. Чубинський), і чорта (М. Номис). А сукопій душі можна, мабуть, пояснити не першою зустріччю з цим гостем, який насправді виявляється чи не товаришем поета: «Ми цілу ніч балакали удвох, // Жалівся.» // Який він сам безмежно нещасливий». Функціональна характеристика сатани настановує на думку про глибоку закоріненість цього образу поезії Максима Рильського в європейській книжній культурі (пор. хоча б Мефістофеля В. Гете та «Демона» О. Пушкіна, інші можливі джерела, як і на значеннєву роль цього вірша, вказав Євген Маланюк). Причина нещастя диявола, за його ж словами, полягає в тому, що

«йому ворожий бог» (давня опозиція добро — зло М. Рильським збережена), несправедливий щодо сатани. Як бачимо, поет розглядає пару бог — диявол як диявол — бог, причому сатана розуміється на як дух зла, а скоріше як втілення сумнівів (пор. самоозначення Мефістофеля «Я дух, всегда привыкший отрицать», або ще характеристику О. Пушкіним свого «Демона» — «дух отрицания или сомнения»).

Здається, виразніше цю думку втілено в поезії «Біле й червоне», побудованій на зіставленні кольорів. Семантика білого досить прозора.

Блідий диявол із червоним ротом
(І строфа)

і білий місяць у вікно загляне
(II строфа),

при цьому білий переходить у червоний «Блідий диявол із червоним ротом». Цікаво, що й Мефістофель носить червону камізелку; ще пор. червоний рот з попереднім віршем: «Ми цілу ніч балакали удвох», і врешті:

Блідий диявол...

Мені отрути в кубок наливає.

І білий місяць у вікно загляне

На повні кубки, і зачервониться,—

І серце перестане

Битися.

Перша редакція вірша ще мала строфу

І сам собі. Ми кубки піднімемо,

Він скаже тост холодними устами,—

І кине хтось червоні хризантеми,

Политі кров'ю й п'яними сльозами.

Отже, можна певно твердити, що у розгляданих поезіях Максима Рильського диявол виступає не як руйнівна сила, що позбавляє життя (душі), а навпаки, як образ, який своєю екзистенцією спонукає поета, коли можна так сказати, до нормального людського життя, або, за словами автора з іншого вступу, «випростовує, очищає людину». З такого погляду, звичайно, логічним видається поетове питання:

Як небо полюбить без бога?

Як без диявола прожити?

Оце біле й червоне на позначення, як ми схильні думати, роздвоєності душі (щоправда сам М. Рильський говорить про «гетевські дві душі в одних грудях» (лист до П.

Тичини)), цілком очевидно, має певну вартість у поетичному світі нашого поета. З урахуванням семантики розгляданих кольорів, скажемо так, цікавіше сприймається, наприклад, вірш «Червоне вино» (1918 р.):

Минають дні, минає літо —

Але пощо тужить за ним?

Прозору склянку вщерть налито

Вином, червоним і хмільним!

Чи не таке значення червоного мав на увазі Є. Маланюк, коли говорив про епікуреїзм М. Рильського?

Розуміння білого й червоного Л. Новиченком як кольорів «класового поділу людей в нашій революції (жовтневій 1917 р. — М. В.), на нашу думку, надто вульгарне й неплідне. Уже навіть як член речення біле і червоне виступає уточненням до додатка так і ні, тобто біле уточнює так, червоне — ні:

Неси в щільник свій мозок, кров
і плоть.

Таких, як ти, кипучі міліони

Ідуть, щоб світ востаннє розколеть

На так і ні, на біле і червоне.

Не можна не погодитися з Магдалиною Ласло-Кучюк, яка зауважила, що при уважному аналізі тематики, змісту поетичної творчості М. Рильського відкриваються деякі наддивовиж сталі координати. Одним із таких координатів, на наше глибоке переконання, є біле й червоне. Недарма-таки, мабуть, поет у 1955 році писав:

Іде безкровна, лагідна війна

Червоної та білої троянди.

Насамкінець додамо, що під тиском обставин «розумний диявол», коли не помиляємося, зійшов до рівня простого чорта; маємо на увазі можливі алюзії відомого вірша «Коли тривоги життявої...». Як відомо, вітер — це чорт, «злю» (Г. Булашев), злий — одна з еффімістичних назв того ж таки біса. У другій строфі вірша поет замінює прикметник-означення лютий більш виразним чорний пес, гадаємо, тут теж є натяк на чорта. Умови, що викликали появу цієї поезії (див. есе «Рильський» у Юрія Смолича «Розповідь про неспокій триває»), гадаємо, не суперечать нашому тлумаченню розглянутої поезії Максима Рильського.